

**КІРУЕМАЯ САМАСТОЙНАЯ ПРАЦА СТУДЭНТАЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ КУРСА
“СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА” НА ФАКУЛЬТЭЦЕ
ПАЧАТКОВАЙ АДУКАЦЫІ БДПУ
GUIDED INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE STUDY OF THE COURSE
'MODERN BELARUSIAN LITERARY LANGUAGE' AT THE FACULTY OF
PRIMARY EDUCATION BSPU**

Т.С.Бабровіч

---

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М.Танка
Мінск, Рэспубліка Беларусь*

У артыкуле аналізуецца асаблівасці арганізацыі кіруемай самастойнай работы студэнтаў пры вывучэнні курса “Сучасная беларуская літаратурная мова” на факультэце пачатковай адукацыі БДПУ. Вынікам лекцыйных і практычных КСР могуць быць канспекты, рэфераты, прэзентацыі, канферэнцыі, навуковыя артыкулы. Важная роля адводзіцца заданням творчага характару. Кіруемая самастойная работа студэнтаў з’яўляецца важным структурным кампанентам вышэйшай адукацыі.

This article analyzes the characteristics of the controlled independent work of students in the study of modern Belarusian language course at the Faculty of Primary Education Pedagogical University. It is concluded that the materials must be used not just informative, but empirical. An important role is played by creative tasks. Guided self-study student composes an important higher education.

Ключавыя словы: выкладчык, студэнт, беларуская мова, фарміраванне, самастойная праца, сістэма, маўленне, заданне, тэст, педагагічная дзейнасць.

Key words: teacher, student, development of skills, independent work, the table, the language system, work, method, technique, creativity, preparation, training session.

У сістэме падрыхтоўкі настаўнікаў пачатковых класаў лінгвістычныя дысцыпліны займаюць адно з цэнтральных месцаў. Ва ўмовах руска-беларускага білінгвізму, улічваючы функцыянальную перавагу ў практычным выкарыстанні рускамоўнага маўлення, асаблівую актуальнасць набывае засваенне студэнтамі курса “Сучасная беларуская літаратурная мова”. Пры гэтым узровень валодання роднай мовай павінен вымярацца ўсёй сукупнасцю лінгва-тэарэтычных і практычных ведаў, уменняў і навыкаў моўнай асобы. Паколькі менавіта ў пачатковай школе закладваюцца асновы лінгвістычнай падрыхтоўкі вучняў, настаўнік павінен, абапіраючыся на глыбокія тэарэтычныя веды з улікам апошніх дасягненняў мовазнаўства, абгрунтавана тлумачыць моўныя з’явы, выходзяць любоў да слова і культуру маўлення, выпрацоўваць навыкі правільнага пісьма.

Дысцыпліна “Сучасная беларуская літаратурная мова” выкладаецца на факультэце пачатковай адукацыі на працягу чатырох гадоў, г.зн. падчас усяго навучання. Агульны аб’ём курса складае 300 аўдыторных гадзін. Расклад матэрыялу мае наступную паслядоўнасць: 1 курс – “Уводзіны”, “Фанетыка”, “Арфаэпія”, “Графіка”, “Арфаграфія”, “Лексікалогія”, “Фразеалогія”, “Лексікаграфія”, “Марфеміка”, “Словаўтварэнне”, “Марфалогія. Назоўнік”; на 2-м курсе – працягваецца вывучэнне марфалогіі да тэмы “Прыслоў’е”; на 3-м – завяршаецца вывучэнне марфалогіі і пачынаецца вывучэнне

сінтаксісу тэмамі “Сінтаксіс”, “Словазлучэнне”, “Просты сказ”; на 4-м заканчваецца тэма “Сінтаксіс” і завяршаюць курс тэмы “Чужая мова” і “Пунктуацыя”.

У працэсе вывучэння дысцыпліны выключнае значэнне набывае фарміраванне навыкаў самастойнай працы студэнтаў. З трохсот аўдыторных гадзін на кіруемую самастойную працу ў курсе адводзіцца 20 лекцыйных і 28 практычных гадзін. Гэта даволі шмат, паколькі складае амаль адну шостую ўсяго матэрыялу. Таму выкарыстаць гэтыя гадзіны неабходна з максімальнай карысцю для студэнтаў, навучыць іх самастойна вучыцца, здабываць неабходныя веды.

Пад самастойнай працай мы разумеем спецыфічны від дзейнасці навучання, галоўнай мэтай якога з’яўляецца фарміраванне самастойнасці навучэнца, а фарміраванне яго ўменняў, ведаў і навыкаў ажыццяўляецца апасродкавана праз змест і метады ўсіх відаў вучэбных заняткаў [5, с.14-15]. Фарміраванне навыкаў і ўменняў працаваць самастойна залежыць ад правільнай арганізацыі гэтага працэсу і, перш за ўсё, ад таго, наколькі эфектыўна ажыццяўляецца яго кіраванне. Таму кіруемая самастойная праца — гэта сістэма знешніх і ўнутраных уздзеянняў рознага характару, якія фарміруюць гатоўнасць студэнтаў да дасягнення канкрэтнага выніку вучэбнай дзейнасці [6]. Задачы кіруемай самастойнай работы могуць быць наступныя:

- выпрацаваць у студэнтаў навык самастойнай работы з навукова-метадычнай літаратурай;
- сфарміраваць у студэнтаў умненне самастойна набыць веды, неабходныя для паспяховага засваення вучэбных дысцыплін;
- стварыць на факультэце атмасферу партнёрства паміж выкладчыкамі і студэнтамі як найбольш эфектыўную сістэму фарміравання творчых здольнасцей студэнтаў.

Найбольш складана праходзіць працэс кіруемай самастойнай працы на першым курсе. Студэнты-першакурснікі павінны адаптавацца да ўмоў навучання і дзейнасці ў вышэйшай навучальнай установе. Таму, па-першае, мэтазгодна арганізаваць для іх метадычны семінар, на якім неабходна пазнаёміць з метадамі і прыёмамі самастойнай працы, па-другое, праводзіць індывідуальныя кансультацыі для каардынацыі дзейнасці выкладчыка і студэнта. Як бачна з праграмага матэрыялу, на першым курсе прапануецца да засваення даволі шырокае кола вельмі важных для настаўніка тэм. З іх ліку для самастойнага вывучэння некаторых раздзелаў адводзіцца 8 гадзін лекцыйных заняткаў і 10 гадзін практычных. Вынікам лекцыйнай КСР могуць быць канспекты, рэфераты, прэзентацыі, дыспуты, канферэнцыі, паведамленні, даклады і нават навуковыя артыкулы. Усё гэта дазволіць студэнтам не толькі павышаць узровень сваіх ведаў, але і адчуць сябе ў навуковым асяроддзі, зрабіць першыя крокі ў напрамку навуковых адкрыццяў. На жаль, менавіта творчы падыход да заданняў не бярэцца некаторымі выкладчыкамі пад увагу.

На практычных занятках формы працы могуць быць яшчэ больш разнастайнымі. Так, напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Арфаэпія” для самастойнай прапрацоўкі прапануецца пытанні “Вымаўленне некаторых граматычных формаў. З гісторыі фарміравання арфаэпічных нормаў”. У гэтым выпадку, акрамя практычных заданняў, што зводзяцца да аналізу вымаўлення тых ці іншых граматычных формаў, параўнання асаблівасцей беларускай арфаэпіі ў параўнанні з рускай, можна запраграмаваць самастойную працу над рознага тыпу дыялектнымі тэкстамі, асабліва калі ёсць прадстаўнікі з розных рэгіёнаў Беларусі, назіранні за тэле- і радыёмаўленнем. А калі гаварыць пра гісторыю фарміравання арфаэпічных нормаў, то тут нельга абмінуць і постаці шматлікіх вядомых даследчыкаў беларускай мовы, такіх, як напрыклад, Я.Ф.Карскі, М.В.Бірыла, Ф.М.Янкоўскі і іншыя. Інакш, на нашу думку, заданні павінны быць не толькі пазнавальнымі, але і насіць эўрыстычны характар.

Новая рэдакцыя “Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” вымагае засяродзіць увагу менавіта на тых зменах, якія адбыліся ў апошнія часы. У гэтым плане было б карысна студэнтам пазнаёміцца з серыяй прац аднаго з распрацоўшчыкаў гэтых “Правілаў...” прафесара В.І.Ўчанкава [4]. З пункту гледжання павышэння культуры

пісьмовага маўлення мэтазгодна выкарыстоўваць электронныя носьбіты. Падабраныя тэксты дыктантаў запісваюцца ў агучаным варыянце і тэкставым. Студэнт мае магчымасць праслухаць і запісаць пад дыктоўку тэкст, а потым самастойна яго праверыць. Пры гэтым на кафедры маецца літаратура, якая дапаможа зразумець і выправіць дапушчаныя памылкі.

Пры падрыхтоўцы тэмы “З гісторыі беларускай лексікаграфіі” студэнтам неабходна раскрыць не толькі багацце лексікаграфічнай спадчыны, але і спазнаць сам працэс стварэння слоўнікаў, прынцыпы іх пабудовы, прасачыць лексікаграфічную дзейнасць аўтараў, удасканаліць і паглыбіць свае тэарэтычныя веды. Паколькі тэма даволі аб’ёмная, магчыма, мэтазгодна правесці працу ў два этапы: першы – агульны агляд гісторыі беларускай лексікаграфіі; другі – больш падрабязны аналіз дзейнасці асобных аўтараў і іх лексікаграфічных прац.

Пры самастойным вывучэнні тэм па марфалогіі трэба звярнуць увагу не толькі на засваенне правілаў словазмянення і ўжывання слоў, а і на магчымую іх варыянтнасць, на сам працэс фарміравання нарматыўнай базы граматычнага ладу мовы. Для больш нагляднага засваення матэрыялу можна выкарыстоўваць розныя табліцы, схемы, дыяграмы.

Так, пры вывучэнні асобных тэм сінтаксісу мэтазгодна выкарыстоўваць у правядзенні КСР табліцы з рэкамендаванай літаратурай, накіраваныя:

Каардынацыя выказніка з дзейнікам. Працяжнік паміж дзейнікам і выказнікам.
Запоўніць наступныя табліцы.

Найбольш тыповыя асаблівасці каардынацыі дзеяслоўнага выказніка з дзейнікам	Прыклады
1. 2.	

Працяжнік ставіцца	Прыклады
1. 2.	
Працяжнік не ставіцца	Прыклады
1. 2.	

Літаратура, якую трэба прааналізаваць:

1. Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія / Пад рэд. М.С.Яўневіча. – Мінск, 1997. – 288 с.
2. Сучасная беларуская мова: вучэб.дапам. /Л.М. Грыгор'ева [і інш].; пад агул. рэд. Л.М.Грыгор'евай. – 3-е выд., выпр. – Мінск: Вышэйшая школа, 2010. – 621 с.
3. Сучасная беларуская мова. Зборнік практыкаванняў: вучэб. дапаможнік / Л.М.Грыгор'ева, Г.Ф.Андарала. – Мінск: Вышэйшая школа, 2010. – 368 с.
4. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І.Сямешка, І.Р.Шкраба, З.І.Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.

Падчас правядзення КСР неабходна мець на ўвазе, што не толькі выкладчык павінен кантраляваць гэтую працу, а і студэнт сам павінен умець пракантраляваць сябе. Адным са спосабаў такога кантролю могуць быць тэставыя заданні. Для факультэтаў пачатковай адукацыі ў гэтым плане ў БДПУ падрыхтаваны дапаможнік у трох частках “Зборнік практыкаванняў па беларускай мове” пад агульнай рэдакцыяй С.К.Бердніка[1-3]. Пасля кожнай тэмы ў гэтым зборніку падаюцца два варыянты тэстаў, правільныя адказы на якія можна знайсці ў канцы кожнай з кніг. Паколькі з моманту выдання дапаможніка прайшло ўжо больш за 5 гадоў і наклад яго быў невялікі, у плане забеспячэння КСРС перавыданне яго з пэўнай дапрацоўкай было б карысным.

ЛІТАРАТУРА

1. Зборнік практыкаванняў па беларускай мове: дапаможнік. У 3-х ч. Ч.1.Фанетыка, арфаэпія, графіка, фразеалогія / Г.Ф. Андарала [і інш.]; пад агул. рэд. С.К.Бердніка. — Мінск: БДПУ, 2007.— 75 с.
2. Зборнік практыкаванняў практыкаванняў па беларускай мове: дапаможнік. У 3-ч. Ч.3. Марфеміка. Словаўтварэнне. Марфалогія / Г.Ф.Андарала [і інш]; пад агул. рэд. С.К.Бердніка.—Мінск: БДПУ, 2008.—130 с.
3. Зборнік практыкаванняў па беларускай мове: дапаможнік. У 3-х ч.Ч 3. Сістаксіс / Г.Ф. Андарала, С.К.Берднік, Ф.С.Шумчык і інш; пад.агул. рэд. С.К.Бердніка. — Мінск, 2009.- 22с.
4. Іўчанкаў, В.І Беларуская арфаграфія: апавяданні і гісторыі / В.І. Іўчанкаў. — Мінск: Пачатковая школа, 2010.—302 с.
5. Козаков, В.А Самостоятельная работа студентов и её информационно-методическое обеспечение: учеб. пособие / В.А. Козаков. — Киев: Выща шк., 1990.—248 с.
6. Пионова, Р.С. Педагогика высшей школы: Монография / Р.С.Пионова. — Минск: БГПУ им. М.Танка, 2001.—250с.